

YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH: DUNYO TAJRIBASI VA O'ZBEKISTONDA TATBIQ ETISH IMKONIYATLARI

Abdumannopova Bagdanur Murod qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

1-kurs MSc Moliya (kunduzgi) Magistranti

abdumannopovanura@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14721176>

Annotatsiya. Ushbu maqola yashil iqtisodiyotning global miqyosdagi ahamiyati, xalqaro tajriba, O'zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotga o'tishning imkoniyatlari va muammolarini tahlil qiladi. Yashil iqtisodiyot modeli ekologik barqarorlik va iqtisodiy o'sishni uyg'unlashtirishni maqsad qiladi. Maqolada xalqaro tajribalar, masalan, Shvetsiya, Janubiy Koreya va Xitoy modellari asosida tavsiyalar berilgan. Shuningdek, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar va loyihalar yoritilgan. Ushbu maqola yashil iqtisodiyotning mamlakat barqaror rivojlanishidagi rolini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik barqarorlik, xalqaro tajriba, iqtisodiy o'sish, O'zbekiston, iqlim o'zgarishi, energiya samaradorligi, xalqaro hamkorlik, texnologiyalar.

РАЗВИТИЕ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. Данная статья анализирует значение зеленой экономики в глобальном масштабе, международный опыт, а также возможности и проблемы перехода к зеленой экономике в условиях Узбекистана. Модель зеленой экономики направлена на гармонизацию экологической устойчивости и экономического роста. В статье представлены рекомендации на основе международного опыта, таких как модели Швеции, Южной Кореи и Китая. Также освещены реформы и проекты, реализуемые в Узбекистане. Цель статьи — раскрыть роль зеленой экономики в устойчивом развитии страны.

Ключевые слова: зеленая экономика, возобновляемая энергия, экологическая устойчивость, международный опыт, экономический рост, Узбекистан, изменение климата, энергоэффективность, международное сотрудничество, технологии.

DEVELOPING THE GREEN ECONOMY: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND OPPORTUNITIES FOR IMPLEMENTATION IN UZBEKISTAN

Abstract This article examines the significance of the green economy on a global scale, international experiences, and the challenges and opportunities of transitioning to a green economy in Uzbekistan. The green economy model aims to harmonize ecological sustainability with economic growth.

The article provides recommendations based on international practices, such as those of Sweden, South Korea, and China. Reforms and projects currently being implemented in Uzbekistan are also highlighted. The aim of the article is to explore the role of the green economy in the sustainable development of the country.

Keywords: green economy, renewable energy, ecological sustainability, international experience, economic growth, Uzbekistan, climate change, energy efficiency, international cooperation, technologies.

KIRISH

Yashil iqtisodiyot bugungi kunda global miqyosda dolzarb mavzulardan biriga aylangan.

Bu iqtisodiyot modeli ekologik barqarorlikni iqtisodiy o'sish bilan uyg'unlashtirishni maqsad qilgan. O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi qabul qilingan bo'lib, bu mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqola dunyo tajribasi va O'zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotning imkoniyatlari va istiqbollari ko'rib chiqadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu maqola xalqaro tashkilotlarning rasmiy hisobotlari, O'zbekiston Respublikasi davlat organlari tomonidan qabul qilingan hujjatlar, ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar asosida tayyorlangan. Maqola metodologik yondashuv sifatida iqtisodiy tahlil va qiyosiy tadqiqotlardan foydalanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Dunyo bo'ylab yashil iqtisodiyotning holati

Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi ko'plab mamlakatlarda barqaror rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlari «Yashil bitim» (Green Deal) strategiyasini qabul qilib, 2050-yilgacha karbon neytrallikka erishishni maqsad qilgan [1].

Shvetsiya, Daniya va Germaniya kabi davlatlar qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish orqali energetik samaradorlikni oshirishga erishmoqda.

Jahon bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilda global darajada qayta tiklanuvchi energiya manbalariga 366 milliard AQSh dollari investitsiya qilingan [2].

Yashil iqtisodiyotning asosiy muammolari va qiyinchiliklari

Xalqaro tajribada yashil iqtisodiyotga o'tishda bir qator muammolar mavjud:

- **Moliyaviy cheklovlar:** Yashil texnologiyalar va qayta tiklanuvchi energiya manbalariga investitsiyalar yuqori xarajat talab qiladi.

- **Texnologik qoloqlik:** Ko‘plab rivojlanayotgan davlatlar zamonaviy ekologik texnologiyalarni joriy etishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

- **Ijtimoiy qarshilik:** Jamiyatning ba’zi qatlamlari yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida moliyaviy va ijtimoiy ko‘makni talab qiladi. [3]

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotning ahamiyati va imkoniyatlari

O‘zbekiston 2019–2030-yillarda «Yashil iqtisodiyot»ga o‘tish strategiyasini tasdiqlagan.

Ushbu strategiya quyidagi asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

- **Energetik samaradorlikni oshirish:** 2026-yilga qadar qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushini 25 foizga yetkazish.

- **Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish:** Yiliga 3 milliard kub metr tabiiy gazni tejash.

- **Iqlim o‘zgarishiga moslashish:** Ekologik inqiroz oqibatlarini yumshatish va resurslarni qayta tiklash.[4]

Respublikada xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda bir qator yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (ETTb) va BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) yordamida qayta tiklanuvchi energiya sohasida texnologiyalarni rivojlantirish bo‘yicha loyihalar amalga oshirilmoqda.[5]

4. Xalqaro tajribadan foydalanish imkoniyatlari

O‘zbekiston uchun quyidagi xalqaro tajribalar ahamiyatli bo‘lishi mumkin:

- **Shvetsiya modeli:** Energiya tejash va qayta tiklanuvchi manbalardan foydalanish.

- **Janubiy Koreya tajribasi:** Yashil texnologiyalarni joriy etish uchun davlat va xususiy sektor sherikligini yo‘lga qo‘yish.

- **Xitoy yondashuvi:** Qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqarishni subsidiyalash va ichki bozorni kengaytirish.[6]

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish uchun xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish zarur.

Davlatning moliyaviy qo‘llab-quvvatlashi va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali texnologik qoloqlik va moliyaviy cheklavlarni yengish mumkin.

Bundan tashqari, aholining yashil iqtisodiyot haqida xabardorligini oshirish uchun keng ko‘lamli targ‘ibot ishlarini olib borish lozim.

1-jadval: O‘zbekiston Respublikasi hududidagi ifloslantiruvchi gazning miqdori (13 yillik statistikasi).

Atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar/Выброшено в атмосферу загрязняющих веществ/Pollutants released into the atmosphere

Klassifikator	Klassifikator_ru	Klassifikator_en	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
O'zbekiston Respublikasi	Республика Узбекистан	Republic of Uzbekistan	729,0	788,2	817,6	855,2	1162,1	975,1	1008,2	853,5	883,7	952,8	924,4	908,7	873,6	763,2
Qoraqalpog'iston Respublikasi	Республика Каракалпакстан	Republic of Karakalpakstan	29,2	23,5	19,5	25,8	26,7	32,8	30,6	37,7	34,0	37,2	28,9	31,4	21,1	9,8
Andijon viloyati	Андижанская область	Andijan region	8,7	13,6	12,2	14,4	6,6	18,5	36,7	15,8	15,9	14,3	11,5	4,9	17,3	10,5
Buxoro viloyati	Бухарская область	Bukhara region	75,5	71,7	61,7	50,7	51,9	55,6	58,5	63,8	74,8	69,1	37,1	44,8	35,6	30,7
Jizzax viloyati	Джизакская область	Jizzakh region	23,8	17,3	14,1	17,2	37,2	70,2	63,4	5,2	11,8	4,3	3,4	2,9	27,0	29,5
Qashqadaryo viloyati	Кашкадарьинская область	Kashkadarya region	141,2	142,5	163,0	167,0	171,8	176,3	167,9	165,7	152,2	140,4	128,1	132,2	115,7	117,7
Navoiy viloyati	Навоийская область	Navoi region	40,3	45,2	42,4	43,9	42,6	47,0	57,4	44,1	49,9	43,6	48,4	68,6	41,6	35,0
Namangan viloyati	Наманганская область	Namangan region	5,4	5,6	7,0	3,7	3,9	7,8	15,8	15,9	15,2	15,8	15,0	24,0	7,4	5,0
Samarqand viloyati	Самаркандская область	Samarkand region	51,5	51,8	52,8	49,1	51,3	54,7	51,6	37,2	52,1	44,2	52,7	39,4	38,7	39,4
Surxondaryo viloyati	Сурхандарьинская область	Surkhandarya region	3,5	3,3	4,4	3,7	5,8	3,1	3,2	3,2	5,1	6,9	6,5	7,1	7,3	7,4
Sirdaryo viloyati	Сырдарьинская область	Syrdarya region	21,0	58,7	46,9	35,4	69,3	66,1	68,9	59,6	60,5	47,8	71,8	45,7	49,1	3,1
Toshkent viloyati	Ташкентская область	Tashkent region	257,6	280,3	290,4	372,3	619,2	370,6	318,7	302,9	336,6	397,9	430,0	425,4	438,0	430,1
Farg'ona viloyati	Ферганская область	Fergana region	43,0	42,8	73,5	40,2	38,4	38,9	103,2	60,1	53,2	49,6	50,5	46,5	49,5	26,4
Xorazm viloyati	Хорезмская область	Khorezm region	4,8	4,9	4,9	6,2	6,3	5,0	5,2	9,2	7,1	7,2	6,8	7,2	4,5	3,4
Toshkent shahri	город Ташкент	Tashkent city	23,5	27,0	24,8	25,6	31,1	28,5	27,1	33,1	15,3	74,5	33,7	28,6	20,8	15,2

2010-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston bo'ylab atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar haqidagi ma'lumotlar muhim tendensiyalar va hududiy farqlarni ochib beradi. Umumiy ko'rsatkichlarning so'nggi yillarda asta-sekin kamayib borayotganiga qaramay, ayrim hududlar milliy ko'rsatkichlarga sezilarli darajada hissa qo'shmoqda, bu esa ekologik muammolarni hal qilishda turli darajadagi yutuqlarni aks ettiradi.

Milliy darajada O'zbekiston 2014-yilda atmosferaga 1 162,1 ming tonna ifloslantiruvchi moddalar chiqarilishi bilan eng yuqori ko'rsatkichni qayd etdi. Shundan so'ng, bu ko'rsatkich asta-sekin kamayib, 2023-yilda 763,2 ming tonnaga yetdi. Ushbu tendensiya ifloslanishni kamaytirish bo'yicha olib borilayotgan sa'y-harakatlarning samarasini ko'rsatsa-da, ayrim hududlarda hali ham muammolar mavjud.

Misol uchun, Qoraqalpog'iston Respublikasi atmosferaga chiqarilayotgan moddalarni 2010-yildagi 29,2 ming tonnadan 2023-yilda 9,8 ming tonnagacha sezilarli darajada kamaytirishga muvaffaq bo'ldi. Xuddi shunday, Andijon viloyati ham 2016-yilda 36,7 ming tonna bilan eng yuqori ko'rsatkichni qayd etgan bo'lsa-da, 2023-yilda bu ko'rsatkichni 10,5 ming tonnaga tushirdi. Ushbu hududlar ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirishda samarali yutuqlarni ko'rsatmoqda.

Buxoro va Jizzax viloyatlari ham ijobiy tendensiyalarni namoyon etdi. Buxoroda 2010-yilda 75,5 ming tonna bo'lgan ifloslantiruvchi moddalar 2023-yilda 30,7 ming tonnagacha kamaydi. Jizzax viloyati esa 2015-yilda 70,2 ming tonna bilan eng yuqori ko'rsatkichni qayd etganiga qaramay, 2023-yilda 29,5 ming tonnagacha kamaytirishga muvaffaq bo'ldi.

Shu bilan birga, doimiy hissa qo'shib kelgan Qashqadaryo viloyati 2010-yilda 141,2 ming tonna bo'lgan ifloslantiruvchi moddalarni 2023-yilda 117,7 ming tonnagacha kamaytirib, barqaror yaxshilanishni ko'rsatmoqda.

Boshqa tomondan, Toshkent viloyati eng katta hissa qo'shuvchi hududlardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu hududda 2014-yilda 619,2 ming tonna bo'lgan ko'rsatkich 2023-yilda 430,1 ming tonnaga tushirilganiga qaramay, yuqori ko'rsatkichlar saqlanib qolmoqda. Xuddi shunday, 2016-yilda 103,2 ming tonna bilan eng yuqori cho'qqiga yetgan Farg'ona viloyati 2023-yilda ko'rsatkichni 26,4 ming tonnagacha tushirdi, ammo bu hududda ham hali muammolar mavjud.

Navoiy va Namangan viloyatlarida o'zgaruvchan tendensiyalar kuzatildi. Navoiy viloyati 2021-yilda 68,6 ming tonna bilan eng yuqori ko'rsatkichni qayd etgan bo'lsa-da, 2023-yilda bu ko'rsatkichni 35,0 ming tonnagacha kamaytirishga erishdi. Namangan viloyati esa 2021-yilda 24,0 ming tonna bilan cho'qqiga chiqib, 2023-yilda 5,0 ming tonnagacha kamaytirishga muvaffaq bo'ldi. Ushbu o'zgarishlar ijobiy bo'lsa-da, barqaror pasayishni ta'minlash uchun qo'shimcha choralar zarur.

Nisbatan kam ifloslantiruvchi moddalar chiqaradigan hududlar – Xorazm va Surxondaryo viloyatlari yillar davomida past darajada qolmoqda. Toshkent shahri esa 2019-yilda 74,5 ming tonna bilan cho'qqiga chiqib, 2023-yilda ko'rsatkichni 15,2 ming tonnagacha tushirdi, bu esa sezilarli yutuqdir.

Xulosa qilib aytganda, ma'lumotlar O'zbekistonning umumiy darajada atmosferaga chiqarilayotgan ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirish borasidagi yutuqlarini namoyon etadi.

Qoraqalpog'iston, Andijon va Buxoro kabi hududlar yaxshi natijalarni ko'rsatmoqda.

Ammo Toshkent viloyati va Qashqadaryo viloyati kabi hududlarda ifloslanishni kamaytirish bo'yicha faol harakatlarni davom ettirish zarur. Milliy darajada pasayish tendensiyasi ijobiy bo'lsa-da, uzoq muddatli ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun barcha hududlarda izchil va barqaror choralar ko'rilishi lozim.

XULOSA

Yashil iqtisodiyot O'zbekistonning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Xalqaro tajribadan samarali foydalanish va milliy strategiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali mamlakat iqtisodiyotini ekologik va iqtisodiy jihatdan mustahkamlash mumkin. Ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan ishlar O'zbekistonni «Yashil» iqtisodiyot tamoyillarini muvaffaqiyatli tatbiq etayotgan yetakchi davlatlar qatoriga olib chiqadi.

REFERENCES

1. European Commission (2019), *European Green Deal*. <https://ec.europa.eu>
2. World Bank (2021), *Renewable Energy Investment Statistics*. <https://www.worldbank.org>

3. UNEP (2021), *Global Status Report*. <https://www.unep.org>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi PQ-4477-son qarori.
5. UNDP (2022), *Green Economy Policies and Practices*. <https://www.undp.org>
6. OECD va Jahon Banki hisobotlari. <https://www.oecd.org>, <https://www.worldbank.org>